

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1074419/3

בבית הדין הרבני האזורי רחובות

לפני כבוד הדיינים:

הרב אברהם שמן – אב"ד

המבקש: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד אלקנה בישיץ)

נגד

המשיבה: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד צילה טמיר)

הנדון: פסיקת הוצאות בשל תביעה מיותרת לשלום-בית

החלטה

בפני בית הדין מונחת בקשת האישה לחייב את הבעל להחזיר הוצאות דיון ומשפט.

רקע עובדתי

הצדדים נישאו זל"ז כדמו"י ביום י"ב ניסן תשס"ג (14.7.2003) ולהם ילד משותף.

ביום כ"ה אדר ב' תשע"ו (4.4.16) הגישו הצדדים לבית הדין הרבני בקשה משותפת לגירושין.

במקביל, ביום י"ח אייר תשע"ו (26.5.16) חתמו הצדדים של הסכם שלום-בית ולחילופין גירושין שהוגש ואושר בבית המשפט לענייני משפחה בראשון-לציון ביום כ' אייר תשע"ו (28.5.16).

ביום ח' סיון תשע"ו (14.6.16) התקיים דיון בעניין בבית הדין הרבני. במהלך הדיון התברר כי הצדדים הגיעו להסכמות רכושיות, חתמו על הסכם גירושין ואף נפתח בהסכמה תיק לאישור הסכם הגירושין. בדיון ביקשו הצדדים מבית הדין לאשר את הסכם הגירושין לאחר שהבעל חזר מתביעתו לשלום-בית. בית הדין אישר את ההסכם מבחינה הלכתית והוחלט לקבוע מועד סידור גט.

ביום כ' סיון תשע"ו (26.6.16) הגיש הבעל בבית הדין הרבני בקשה לשלום-בית ופתח תיק לשם כך. הוחלט להפנות את הצדדים ליחידת הסיוע שע"י בית הדין. שם התקיימה פגישה אחת.

ביום י' אלול תשע"ו (13.9.16) הגיש ב"כ האישה כתב הגנה לתביעתו של הבעל לשלום-בית. בכתב ההגנה מגוללת האישה את טענותיה לסירוב לשלום-בית ולטענתה פתיחת התיק הינה לשם סחיטה בלבד.

בדיון שהתקיים ביום י"ב אלול תשע"ו (15.9.16) חזר בו הבעל מכוונתו לשלום-בית, לטענתו לנוכח גישתה הנחרצת של האישה ולאור ההתפתחויות שאירעו לאחרונה, סמוך ונראה לדיון. הבעל הביע את רצונו לגירושין, ואכן עוד באותו יום התגרשו הצדדים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הואיל וכך, העלו בדיון ב"כ האישה תביעה לחייב הבעל בהוצאות משפט שנגרמו לאישה ובקנס חריג. לטענתם האישה נאלצה לקחת סיוע משפטי כדי להתגונן מתביעת הבעל לשלום-בית לאחר שהצדדים כבר הגיעו להסכמה לגירושין. עתה התגלה שהבעל אינו מעוניין בשלום-בית ורוצה להתגרש. לטענתה, תביעתו לשלום-בית של הבעל הייתה תביעת סרק מן השפה ולחוץ, מטרתה כהמשך לניסיון הסחיטה של הבעל ואינה אלא כדי לחייבה בהוצאות משפט מיותרות.

לעומתה, הבעל בסיכומיו מעלה את התפתחויות האחרונות שאירעו סמוך לדיון. האישה שכרה עו"ד שהכפיש אותו ואת שמו בכתב ההגנה שהוגש רק יומיים לפני הדיון. בכתב ההגנה טענות מופרכות וזדוניות לטענתו השומטות כל בסיס לשלום-בית כן ואמיתי. סיבה זו, היא אשר גרמה לו להחליט לחזור בו מתביעתו לשלום-בית שהוגשה בתום לב ובכנות.

הוחלט כי הצדדים יגישו בכתב את סיכומיהם לתביעה זו, והם הסכימו לפסיקת דיין יחיד.

מקורות הדין

הנה הרא"ש סנהדרין פרק ג סימן מ כתב וז"ל:

מכאן ראיה, מי שנתחייב בדין, אינו משלם לשכנגדו יציאותיו, אע"פ שהזקיקו לדון בעיר אחרת. שאם לא כן, מה החשש "יוציא מנה על מנה", אדרבה יוציא ויוציא, ולאחר מכן ישלם הנתבע אף את ההוצאות. אבל אם היה מסרב לבוא לב"ד, והוצרך התובע להוציא הוצאות לכופו לירד עמו לדיון, היה ר"מ מחייבו לפרוע כל יציאותיו.

וכן למד מגמרא זו הריב"ש בתשובה סימן רכב הביאו מרן הב"י בחושן משפט סימן י"ד:

אבל מה שטוען דון שלמה לדון יהודה הוצאות, כיון שדון יהודה יוצא מחוייב בעת הריב. בזה דעו: שמדין תורתנו, אין היוצא מחוייב בדין, חייב בהוצאות. מדתנן בפרק גט פשוט (קס"ז): אין כותבין שטרי ברורין, אלא מדעת שניהם, ושניהם נותנין שכר. ומפרש בגמרא: מאי שטרי ברורין? שטרי טענתא. אלמא: ששכר כתיבת טענות הכתות, על שניהם. ולא אמרו: שיפרע אותם היוצא מבית דין חייב. וכן נמי משמע, מדאמרין בפרק זה בורר בסופו (ל"א): גבי שנים שנתעצמו בדין. זה אומר: לדון כאן; וזה אומר: נלך לבית הועד. דאמרין התם: כופין אותו, ודן בעירו, כי קאמר מלוה: כדי שלא יוציא מאתים על מנה. ואם היה חייב בהוצאות היוצא חייב מב"ד, לאו טעמא הוא, שהרי יפרע האחד ההוצאות, כשיתחייב במנה. אלא שנראה שאין על המחוייב בדין, חיוב ההוצאות, אלא דוקא הוצאות שיעשה, כדי להביאו לדיון, אם הוא מסרב. כדאמרין בפרק הגוזל בתרא (ק"ב): דבעי למיתן לספרא, וזוא דפתיחא. ולכן, אין על דון יהודה לפרוע מן הדיון, בהוצאות שיעשה דון שלמה. אבל, אם נתחייב ונשתעבד בהן בשטר הקניה, חייב: דתנאי שבממון הוא וקיים.

ובתשובה בסימן תעה מוסיף הריב"ש לבאר את הכללים בדין זה:

אשר שאלתם: מעניין ההוצאות שנעשית בזה הריב, על מי לפרועם?

דעו כי הוצאות הסופר לכתוב הטענות – על שניהם לפרועם. כמו ששינונו בבבא בתרא פרק גט פשוט (קס"ז): אין כותבין שטרי ברורין, ומעשה בית דין, אלא מדעת שניהם, ושניהם נותנין שכר. ומפרש בגמרא (מסכת בבא בתרא, קס"ח) מאי שטרי ברורין? הכא תרגימו: שטרי טענתא. ומעשה בית דין, היינו: פסקי דינין. וקתני נמי בהו: שניהם נותנים שכר. ובכלל זה, כל

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הוצאות שצריכין לעשות הדיינין בפסק דינם, כגון: אם הוצרכו לשאול. כדאמרינן בפ' זה בורר (ל"א:) שנים שנתעצמו בדין, אחד אומר: נדון כאן. ואחד אומר: נלך לבית הועד. כופין אותו, ודן בעירו. ואם הוצרך דבר לשאול, כותבין ושולחין ושואלין. שהרי למאן דאמר התם: כופין אותו והולך לבית הועד, כל אחד עושה הוצאותיו, לעצמו. ואין המתחייב בדין, פורע אותם לחברו. והיינו דקאמרינן התם: אמר לפניו רבי אלעזר. מי שנושה בחברו מנה, יוציא מנה על מנה? אלא כופין אותו, ודן בעירו. והוכיחו מכאן המפרשים ז"ל: שאין המתחייב בדין, פורע ההוצאות. שאם כן, מאי קשיא ליה לרבי אלעזר? הרי לא יוציא מנה על מנה, שהרי אם יתחייב הלוה, הוא יפרע ההוצאות. אלא שמע מינה: שכל אחד מבעלי דינין, עושה ההוצאה לעצמו, אם הולכים לבית הועד. ואם כן, למאי דקיי"ל: כופין אותו, ודן בעירו. אם הוצרכו לשאול, שכותבין ושולחין ושואלין, פורעין בין שניהם שכר השליחות. וכמו שאם היו צריכין לפרוע שכר לדיין, כגון: אם היה בטל ממלאכתו – היו פורעים אותו, בין שניהם; כדאמרינן בכתובות בפרק שני דייני גזרות (דף ק"ה) קרנא, הוה שקיל איסתרא מזכאי, ואיסתרא מחייב, ודאין להו דינא. הכי נמי, אם הדיין צריך לעשות הוצאות, כדי להוציא הדין לאמתו, פורעין בין שניהם.

אמנם, אם הנתבע מסרב מלבא לדין, והוצרך התובע לעשות הוצאות, כדי לכופו לבא לדין, ויצא הנתבע מחוייב – בעניין זה חייב לפרוע ההוצאות ההם, כדאמרינן בפרק הגוזל בתרא (ק"ב:) דבעי למיתן זוזא דפתיחא.

העולה מדברי הריב"ש שפטור מתשלום הוצאות:

- א. משום שאם יצא זכאי בדין, צדק בסירובו לירד לדין.
- ב. אע"פ שניתן היה לומר שאף אם יצא זכאי בדין, מכל מקום ישלם את ההוצאות שנגרמו עקב סרבנותו, כיוון שלא היה צריך לסרב, אלא היה יורד לדין ויוצא זכאי. ואכן בדברי שאר הראשונים, שחייבו את הנתבע בהוצאות סירובו, לא מצאנו שמשלם רק כאשר הפסיד במשפט.

וראה בגמ' בבא קמא, דף ק"ב, ב:

אמר רבינא: האי שלוחא דרבנן מהימנינן ליה כבי תרי (רש"י - דלא משקר כבי דינא). וה"מ לשמתא, אבל לפתיחא (רש"י - שטר שמתא), כיון דממונא קא מחסר ליה, דקא בעי ליה למיתב ליה זוזי לספרא – לא.

וכן פסק הרמב"ם הלכות סנהדרין פרק כה הלכה ח. והעתיקו מרן בשולחן ערוך חו"מ סימן יא סעיף ד:

מי שכתבו עליו נידוי על שלא בא, ואמר: אבוא, אין קורעין כתב הנדוי עד שיבוא. אבל מי שכתבו עליו נידוי על שהיה מסרב לעשות ציווי בית דין, מיד כשאומר: הריני מקבל עלי לעשות צווי בית דין, קורעים כתב הנדוי והוא נותן שכר הסופר.

משמע שמי שגרם לכתיבת שטר הנדוי, עליו לשאת בהוצאות הכתיבה, למי שמימן את עלות כתיבת השטר.

ומסוגיא זו למד הרשב"א בתשובה ח"א סימן תתק"מ:

שאלת: טוען ונטען שבאו לדון, והוצרך הטוען להוציא הוצאות כדי שיזכה בדין, וזכה. אם מכריח לשלם לו ההוצאות מן הדין, אם לאו? ואם אין

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מחייבין מן הדין על ההוצאות, אם יש תקנה בזה מן הגאונים ז"ל, משום נעילת דלת?

תשובה: ההוצאות אלו שאמרת, לא ידעתי מה הן ועל מה הוציאם?

ואם בא לדין בבית דין של ישראל, אם הוצאות כתיבת שטרי טענות – שניהם נותנים שכר כדתנן (ב"ב דף קס"ח:) אין כותבין שטרי ברורין. הכא תרגימו: שטרי טענותא.

הוצרך ללכת אחריו למקום שהוא, בזה מבואר הוא שאינו חייב בהוצאה, שהרי אמרו בשנים שנתעצמו בדין, מלוה אומר: נדון כאן, ולוה אומר: נלך לבית הוועד – כופין אותו ודן בעירו, כדי שלא יוציא מאתים על מנה. ואם איתא, מאי מוציא מאתים, והא משלם לוה לזה כל ההוצאות?

ואם שלחו לו בית דין לבא לדון עם בעל דינו, ולא בא, והוצרך הטוען לכתוב עליו, גם זה מבואר בגמרא בריש פרק הגוזל בתרא (דף ק"ב) שהנתבע פורע הפתיחה. דגרסינן התם: שליחא דבי דינא מהימן כבי תרי. והני מילי לשמתא, אבל פתיחא – לא. מאי טעמא? ממונא קא מחסר ליה, דבעי מיכתב זוזא דפתיחא.

ואם תבעו בערכאות של גויים, והוצרך להוציא הוצאות בדיינין וטועניי, והיאך ישלם?! ואדרבא, הוא עושה שלא כהוגן, ועובר על "לפניהם" ולא לפני גויים.

ואפילו סרב הנתבע, ומתוך סירובו הוצרך להעמידו בערכאות ולהוציא הוצאות, גם כן בזה יראה לי שאינו חייב, דאינו אלא גרמא בנזקין בעלמא. ואינו דומה לדינא דגרמי, שעושה מעשה בגוף הדבר שהוא מזיקו, כשורף שטרותיו של חברו ודומין לו. וכן אינו דומה להוצאות דפתיחא, משום דבית דין מחייבין אותו על שסירב לבא לפניהם ליום שקובעין.

משמע מדברי הרשב"א, שיש לחלק בין חיוב הנתבע הסרבן בהוצאות כתיבת שטר הפתיחא, הנובע מאי ציות לבית הדין, ובית הדין הוא זה המחייב אותו בהוצאות, לבין נדון הוצאות משפט רגיל שבו צד זוכה בדינו, שלא ניתן לחייב את המפסיד בדין, כי הנזק שגרם לצד שכנגד אינו אלא בגדר נזק של גרמא.

אבל בשו"ת המהר"ם מרוטנברג, חלק ד דפוס פראג, סימן תצז כתב כך:

מכאן (הגמ' בב"ק הנ"ל) פסק רבינו ז"ל: אם אדם תובע את חברו, וחבירו מסרב לירד עמו לדין או לעשות ציווי בית דין, שעל הנתבע לפרוע לו כל יציאותיו שמוציא מיום שכתבו לו סרבנות. או אם הנתבע אלם כל כך, שאין ב"ד רשאין לכתוב לתובע עליו סרבנות, מכל מקום, צריך לפרוע לו כל יציאותיו, מיום שכתבו עליו שאר דברי גיזומים, כמו: אם לא תעשה לו דין – נכתוב לך מרורות. וראיה מכאן, דבעי למיתב שכר פתיחא. אלמא, שצריך לפרוע לו השכר שלא רצה לעשות ציווי ב"ד בעניין אחד. אם כן, גם הכא, כמו כן צריך לפרוע לתובע כל יציאותיו שהוציא על פי בית דין, מאותו יום שלא רצה לעשות לו דין או ציווי בית דין.

אולם בגדולי תרומה שער ג חלק ח הקשה על הוכחה זו שיש לחלק בין שכר הפתיחא לשאר ההוצאות:

דלאו כאדרכתא דמיא שהיא לתועלתו של תובע דודאי איהו פרע לה, אבל פתיחא דהוי קנס דקנסי ליה ב"ד מפני סרבנותו, מאן ליה לן דתובע פרע ליה מעיקרא, דילמא בי דינא גופייהו מצוים לכתבו מפני כבודם ולפיכך

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כשירצה הנתבע שיקרעוהו צריך שיפרע הוא שכר הסופר כיון שהוא לתועלתו, אבל לעולם דההוצאות שעשה התובע אין ראייה שיפרע הסרבן.

וסיכם הגדולי תרומה כי הוכחת מהר"ם צריך לעיין. ותורף קושייתו שהפתיחה, שהיא שטר שמתא, הינה פעולת בית הדין המטילים שמתא על הנתבע וממילא לא יתירו לו נידויו עד שישלמה, ואין זה עניין להוצאות שנגרמו לתובע שלכאורה גרמא הן ואין לחייב בהן את הנתבע. וס"ל לגדולי תרומה ששטר הפתיחה אינו נוגע לדין והדברים שבין התובע לנתבע אלא בין בית הדין, שהטילו על הנתבע את השמתא, לבין הנתבע.

בשו"ת הרא"ש כלל קז, סימן ו בסופו דן בדברי רבו המהר"ם מרוטבורג ומסיק:

ומה שתבע ר' שלמה שיפרע לו רבי ישראל ההוצאה שהוציא על זה, כדי לכוף את רבי ישראל שיעשה לו דין. אם יש לו לרבי שלמה לברר שתבע את רבי ישראל לבא עמו לדין על תביעת שטר י"ב אלף זהובים, וסירב רבי ישראל לבא עמו לדין, והוצרך רבי שלמה להוציא על זה הוצאות עד שכפוהו לבא עמו לדין – חייב רבי ישראל לפרוע לו כל הוצאות שהוציא על זה, כי כן כתב רבינו מאיר מרוטנבורג ז"ל. והביא ראייה מהא דאמרינן בפרק הגוזל בתרא (ק"ב:): אמר רבא: שליח דבי דינא מהימן כבי תרי, והני מילי לשמתא, אבל לפתיחה, לא. מאי טעמא? ממונא הוא דמחסר ליה, דבעי למיתב זוזי דפתיחה. פירוש: אם שלחו בית דין שליח להזמין את ראובן לבא לדין עם שמעון, ולא בא ראובן – שליח נאמן כשני עדים, ואין צריך להעמיד עליו עדים כשמזמינו לבא לדין; והני מילי – לשמתא, כלומר: מנדין את ראובן על שלא בא לבית דין על נאמנות השליח, שאומר שהזמינו. אבל לפתיחה – לא, כלומר: אבל לכתוב נידויו על ראובן, אין סומכין על השליח, אלא אם כן יש אחר עמו שמעיד שהזמינו לבית דין, לפי שיש לראובן חסרון ממון בעדות השליח, שהרי כשיבוא ראובן לבית דין להתיר לו נידויו, לא יתירו לו עד שיפרע ראובן שכר הסופר, שנתן שמעון לסופר לכתוב נידויו על ראובן.

ומכאן דקדק רבינו מאיר ז"ל, אע"ג דמוכח בסנהדרין, בריש זה בורר (דף כ"ג), שאין הנתבע חייב לשלם לתובע ההוצאה שהוציא כדי לתבעו לדין, מדקאמר התם שכופין את הלוח לודן בעירו שלא יצטרך המלווה להוציא מנה על מנה, הני מילי כשאינו מסרב לבא לבית דין. אבל אם תבעו לדין, ולא רצה לבא עמו לדין, וצריך התובע להוציא הוצאות לכופו שירד עמו לדין – חייב הנתבע לשלם כל אותן ההוצאות, מדחזינן הכא שחייב ראובן ליתן לסופר שכר הכותב שכתב הנידויו על ראובן שסרב לבא לדין.

וההוצאה שחייבתי את רבי ישראל שיפרע לרבי שלמה: אחר שיברר רבי שלמה בעדים, שתבע את רבי ישראל שיבוא עמו לדין על התביעה הזאת, וסרב לבא עמו לדין, לא תהיה פרעון הוצאתו בשבועת רבי שלמה, שישבע כמה הוציא ויטול. אלא יברר רבי שלמה כל הדרך שהוצרך לילך לכוף את רבי ישראל שיעשה לו דין, והשלוחים ששלח, וכיוצא בזה, ושכר הסופר. ובית דין ישומו כמה היה ראוי שיוציא רבי שלמה בדרכים הללו ובהוצאות השלוחים והסופרים. ועל פי שומת בית דין יפרע רבי ישראל לרבי שלמה כל ההוצאות שהוציא עד שהביאו לבית דין ונפסק הדין.

העולה מסיכום דברי הפוסקים שיש לחלק את שיטות הראשונים לג' דיעות עיקריות:

שיטת הרא"ש: הסרבן חייב בתשלום הוצאות.

שיטת הרשב"א: אין תשלום הוצאות אא"כ ההוצאות הם כשכר הסופר.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שיטת הריב"ש: הסרבן חייב בהוצאות אם בסוף יצא חייב בדין.

וזה לשון מרן השו"ע בחו"מ סימן יד סעיף ה:

המתחייב בדין – אינו חייב לשלם לשכנגדו יציאותיו, אף על פי שהזקיקו לדון בעיר אחרת. והני מילי – דלא מסרב למיקם בדינא, אלא שרוצה לדון בעיר אחרת. אבל אם היה מסרב לבא לבית דין, והוצרך התובע להוציא הוצאות לכופו לירד לדין – חייב לפרוע לו כל הוצאותיו. רמ"א: שהוציא משעה שנעשה סרבן (מהרי"ק שורש י"א, קמ"ד ונ"י פרק הגוזל בתרא ומהרי"ו ותשובת הרא"ש כלל ק"ז וכלל ע"ג סימן ב).

ויש מי שאומר, שאם תבעו בערכאות והוציא הוצאות בדיינים וטוענים, אף על פי שמתוך סירובו הוצרך להוליכו בערכאות, אינו חייב לשלם הוצאותיו.

ומוסיף הרמ"א:

הגה: ויש חולקין וסבירא להו דאם הוצרך להוציא עליו הוצאות לכופו על ידי ערכאות של גויים – חייב לשלם לו (תשובת הרא"ש כלל ע"ג סימן ב), וכן נראה לי עיקר, ובלבד שעשאו ברשות בית דין, כדלקמן סימן כ"ו¹.

מי שאמר לחבירו שילכו לדון במקום אחר, ואמר לו: לך ואני אבוא אחריו, והלך, והשני לא הלך אחריו, צריך לשלם לזה שהלך כל יציאותיו (מרדכי ס"פ זה בורר).

כשהסרבן צריך לשלם ההוצאות, אין אומרים שישבע כמה הוציא, ויטול, אלא צריך לברר כמה הוציא, או הבית דין ישומו לו הוצאותיו וכזה ישלם לו (תשובת הרא"ש כלל קז).

ובאר הגר"א בס"ק ל (ליקוט):

ויש מי כו' ויש חולקין כו'. דיסוד המחלוקת תלוי בפלוגתא דר"י וריצב"א בתוס' דב"ב דף כ"ב ב ד"ה זאת, דדעת היש מי שאומר במרן השו"ע ס"ל כר"י, דגרמי הוא שעושה עצמו ובשעת מעשה בא ההיזק, ודעת היש חולקין ברמ"א ס"ל כריצב"א, דבדבר השכיח קנסינן, וה"נ שכיח.

ועיין מה שביאר דברי הגר"א הגרא"י הכהן קוק בספרו באר אליהו שם.

והנה כמה שהוסיף הרמ"א שאם באמר לו לך ואני אחריו ולא הלך אחריו חייב לשלם לו הוצאותיו, כתב הגר"א ס"ק לא דדמי למסרב חייב וכנ"ל וצ"ע.

ובבאר אליהו כתב לבאר דקושית הגר"א היא שב-לך ואבוא אחריו" ג"כ הוא גרמא, וניחא רק לדעת הרא"ש שחייב בערכאות מצד דינא דגרמי, אלא למ"ד דס"ל דכל עיקר טעם חיוב המסרב הוא משום דינא דגרמי הוא רק במקום שהוא מילתא דשכיחא, א"כ אין להקיש כ"כ מעניין אחד על חבירו, ומסתבר דדוקא מסרב מעיקרא שכיחא ולא במקרה שיאמר לו: "לך ואני אבא אחריו" ולא יבא, ולכן כתב הגר"א דצ"ע אם יש לדמות העניינים, ולכן העלה הגר"א שהוא צ"ע.

¹ עיין בדברי המהרש"ל בבא קמא פ"י סימן יד, ציינו הש"ך ס"ק יג שכתב דאין הנתבע חייב לשלם לתובע את הוצאותיו, גם אם בנדון זה רשאי היה התובע לילך לערכאות גם ללא רשות ב"ד. וע"ע בהגהות רע"א לשו"ע.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והוסיף לבאר שם בבאר אליהו ש-”לך ואני אבוא אחריך” גרע ממסרב, שבמסרב את הנזק עשה התובע לעצמו והנתבע הוא רק גרמא בזה, אך כשאומר לו: ”לך ואני אבוא אחריך” זהו דמי ממש למראה דינר לשלחני, דאדיבורא דידיה קסמך, וחשוב עושה מעשה בידיים להזיק לחברו, ואם כן חייב בזה מדינא דגרמי לכו”ע.

ועוד כתב דמלשון המרדכי משמע ש-”לך ואני אחריך” בריא חיוביה יותר מדינא דגרמי, והוא דומה להפסד בדין שכירות פועלים הנגרמים בלא קנין. ולפי דברים אלו יש לבאר דברי הרשב”א. ואם כן מתרי טעמי הנ”ל, או שהוא דינא דגרמי או שהוא כשכירות פועלים, יש לחייב ב-”לך ואני אחריך” אליבא דכו”ע, ואף לרשב”א שפטר בערכאות.

ועיין בכנה”ג הגב”י אות י”ב דהשווה דין זה ד-”לך ואני אבוא אחריך” לסרבן.

ובספר ערוך השולחן, שם סעיף י, ביאר את הדברים כך:

הנתבע שסירב לבוא לבית דין, והוכרח התובע להוציא עליו הוצאות, ויצא הנתבע חייב בדין – צריך לשלם כל ההוצאות לתובע. ואם יצא זכאי, אזי אם התובע תבע בערמה, איגלאי מילתא שביושר סירב את עצמו, ואין צריך לשלם. אבל אם לא תבעו בערמה, אלא שהיה סובר שהדין עמו – צריך לשלם, דעל כל פנים היה לו לעמוד עמו בדין. ודבר זה תלוי בהבנת הדיינים. ואף אם יצא הנתבע חייב בדין, אך שהוצאות התובע לא היה מפני סירובו של הנתבע, אלא שהתובע הוכרח לדון עמו בעיר אחרת, כגון: שלא היה בית דין במקומם, או ע”פ הפרטים שנתבארו מקודם ועלה לו הוצאות, א”צ הנתבע לשלם לו אף שיצא חייב, כיון שעשה ע”פ הדין.

הלכה זו יסודה בהנחה, כי עניינם של שני בעלי הדין הוא להגיע לחקר האמת, כדי שאף אחד מהם לא יהיה גזול. אם אין בעלי הדין מסוגלים להגיע בעצמם לחקר האמת, אלא עליהם להיזקק לבירור משפטי, אין כל סיבה לחייב את מי שיצא חייב בדין בתשלום ההוצאות, שהרי לכתחילה היו כל הצדדים מעוניינים בבירור העניין בדרך זו, והיה זה אפוא עניינם המשותף. הנחה זו מיוסדת על הנחה נוספת, ולפיה שני בעלי הדין אינם יודעים אמנם, באמת ובתמים, מי ביניהם צודק, או בלשון אחרת: כל אחד מהם סבור, באמת ובתמים, שהצדק עמו. שאם לא כן, דהיינו אם אחד מביניהם יודע שאינו צודק, וכי הוא אמנם חייב לחברו, אחרי שאין לו כל עניין בקיום ההידיינות בפני בית דין וכל מגמתו היא רק להתחמק מתשלום החוב. כשאין מדובר על סירוב להתדיין ולא על התנהגות שיש עמה תרמית וכיוצא בזה, וכאשר אין בעל הדין נושא באחריות מדין ”לך ואני אבוא אחריך”, גישתו היסודית של המשפט העברי היא שאין מקום לחייב בהוצאות. הטעם לכך הוא, שרואים בעל דין שהוציא הוצאות כמי שהוציאן לתועלתו, ולפיכך אין חברו חייב לשפותו.

בנסיבות כאלו, כשכל אחד מבעלי הדין פועל בכנות, היינו שהתובע אכן סבור שהנתבע חייב לו, והנתבע אכן סבור שאינו חייב מאומה, אין הם נחשבים למזיקים אם כתוצאה מן התביעה נגרמות הוצאות לצד שכנגד, שכן אין אדם נחשב למזיק אלא כאשר הוא עושה מעשה שאסור לו לעשות, אבל כאשר הוא פועל כדין – אין לראותו כמזיק, ולכן הפטור מתשלום הוצאות משפט במקרה זה אינו רק מחמת הכלל הקובע שגרמא בניזקין פטור, אלא מחמת העובדה שאין זה מעשה נזק כלל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תקנת הרבנות הראשית

בשנת תשנ"ג התכנסה ועדה ע"י מועצת הרבנות הראשית וחבר דייני בית הדין הרבני הגדול לתקן תקנות חדשות. הועדה המליצה לשנות את התקנות בסוגיית ההוצאות. וכך כתב על זה הרב הגאון הרב אברהם א' כהנא – הרב הראשי לישראל באותה העת, בהקדמתו לתקנות תשנ"ג (עמוד 3 – 2):

והנה כעת ראיתי שהוועדה הציעה דבר חדש, לחייב כל בעל-דין שהפסיד המשפט שישלם הוצאות לצד השני. והנה, אין זה לפי הדין, שאינו חייב לשלם הוצאות, וכמו"ש בחו"מ סימן יד. והטעם שהווי גרמא ופטור. והנה זה ודאי יש בזה משום צורך הכללי, שמחמת זה הרבה יהודים נמנעים מלכוא לבי"ד והולכים לערכאות, ששם משלמים הוצאות עפ"י חוק, ויש בזה ניסיון גדול של הפסדים. והנה, כל גרמא שאינו יוצא בדיינים, אבל חייב בדיני שמים, שבגרמתו הפסיד זה ממון, ולכאורה יש מקום גם כאן לתקן תקנה שגם בחיוב בידי שמים ישלם. והנה, במרדכי בהגוזל מפורש, שאם קיבל עליו בפירוש לשלם, חייב לשלם, והובא במחנה אפרים הלכות שכירות. ולכאורה, גם כאן נניח שאם יתוקן ע"י הרבנות, אפשר כבר לסמוך על זה, שהיא תקנה המקובלת על הציבור כמו במזונות ילדים. אבל נראה, שלא דמי למזונות, ויש לחלק, שהרי כל דיני גרמא אין לשנות ע"י תקנה שיתחייבו בדין.

אבל י"ל שיש לתקן שבכל כתב – תביעה וכן יש לתקן שבכל כתב הגנה יהיה מפורש שמחייב עצמו לשלם, אם יחייבו אותו בהוצאות, ובהתחייבו הרי מהני לפי המרדכי.

אמנם, באישה התובעת בעלה למזונות וחויב, נראה פשוט, שבכל מזונות שחויב כלולות גם הוצאות המשפט, שגם זה בכלל מזונות. אבל בכל תביעה של הוצאות משפט, נראה שהגון יותר שייכתב בפירוש בכתבי התביעה וההגנה. ובעז"ה נזכה להבטחה בפרשת שופטים: "למען תחיה וירשת את הארץ"².

פסיקות בתי הדין הרבניים

להלכה מצינו בפסקי הדין הרבניים בכמה מקומות שדנו בנדון זה של חיוב הוצאות משפט בדין. מהפסיקות השונות רואים כי דייני בית הדין אכן לא נמהרו לחייב בהוצאות דיון וגם במקרים בהם חייבו, היה זה באופן מידתי שקול ומדוד. ולפי האמור, ראוי לשים על לב בכל נדון את אופן המקרה והעובדות. ולהלן מבחר נדונים מהפדרי"ם השונים.

בפד"ר ח"ג עמוד 18 דנו הדיינים הרבנים הגאונים א' ל' רביץ, מ' אילן, ש' אליעזרי בעניין בעל שהגיש תביעה לגירושין נגד אשתו וכן תבע זכויות בדירה שהועברה על שם הבת, ולאחר מספר דיונים, הודיע הבעל שהוא מבטל את התביעה לגירושין. בית הדין נענה לבקשת הגירושין והזכויות בדירה, אלא שהוסיפה האישה וטענה כי יש לחייב את הבעל בהוצאות משפט ושכ"ט עו"ד.

² להשלמה וציון מקורות רבים נוספים ראה קובץ "תחומין" כרך יב במאמרו של הרב אליעזר שנקולבסקי ובמאמרו של פרופ' אליאב שוחטמן בכמה מקומות. ונציין כי המובאות הנ"ל בחלקם נלקחו משם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

פסק הדין ניתן ברוב דעות לחייב את הבעל עבור הוצאות ישיבה אחת כי בית הדין קבע כי הבעל נהג בתחבולה ובכעין תרמית באותה ישיבה ספציפית, אך לעומת זאת דחה את התביעה נגד הבעל לחייבו בכל ההוצאות של מהלך המשפט.

בטעמו מבאר בית הדין כי אין לחייב בהוצאות משפט מתורת נזיקין, כי הרי הוא גרמא. כי אין חובה לפצות את האישה על ההוצאות שגרם לה הבעל, שכן די בכך שלתביעתו היה בסיס, גם אם לבסוף חזר בו הבעל מתביעתו. משא"כ באופן שבו הבעל נוהג בתרמית – כגון שחייב הנתבע להתייצב לדין, ומשלא הופיע – חייב בהוצאות.

בפד"ר כרך ו' (עמוד 81) דנו הדיינים הרבנים הגאונים יעקב נ' רוזנטל, ברוך רקובר, עזרא הדאיה, במחלוקת ממונית בין שני שותפים. בית הדין דחה שם את התביעה לפסיקת שכר טרחת עורך דין, וחייב רק בהוצאות בגין אותן ישיבות בית הדין שהנתבע לא הופיע אליהן ללא הצדקה.

ובפד"ר כרך ז (עמוד 345), אותו הרכב בית הדין הרבני חיפה דן במחלוקת בין גיסים על ירושה. ושם פירט בית הדין חיוב הוצאות בסיטואציות שונות כדלהלן:

1. אם מסר נאמן דו"ח בלתי מדויק ובשל כך התעורר צורך למנות רואה חשבון לברר את החשבונות, על הנאמן לשאת בהוצאות אלו.

2. מי שיצא חייב בדין, אינו חייב לשלם לצד שכנגד הוצאות המשפט, אף אם הזקיקו לדון בעיר אחרת. אך אם הבטיח צד לחבירו לבוא ולהתדיין במקום אחר, ולא בא, חייב לשלם לחבירו את הוצאותיו.

3. התובע את חבירו להופיע לישיבת בית הדין לשווא וללא צורך כלל, עליו לשלם לנתבע את הוצאותיו. כן חויב הנתבע במחצית האגרות.

בפד"ר כרך ו' (עמוד 115) דן הרכב בית הדין הרבני הגדול, בהרכב דיינים הרבנים הגאונים אברהם שפירא, שלמה גורן, שלום מזרחי זצ"ל, כי יש לחייב בהוצאות את מי שגרם להוצאות מיוחדות, ובנדון דהתם במיוחד הוצאות הישיבה האחרונה, לה הבעל וב"כ לא הופיעו ולא ניתן שום נימוק משיבע רצון להעדרם, מקרה כזה מזכה ללא ספק את האישה לקבל מהבעל הוצאות.

בפד"ר כרך י' (עמוד 3) דן הרכב בית הדין הרבני הגדול בהרכב הדיינים הרבנים הגאונים בראשות הראשל"צ הרב עובדיה יוסף, והרבנים שאול ישראלי ומרדכי אליהו זצ"ל, ומסקנת בית הדין לפרטים כדלקמן:

1. אף כשזה שנתחייב בדין גרם לחבירו הוצאות מיותרות בהבאת עדים וכדו', בזה שלא הודה על האמת, סוברים הפוסקים שאינו חייב בהוצאותיו.

2. מי שנתגלה ששיקר בתביעתו, יש אומרים שחייב לשלם לחבירו את הוצאותיו.

3. התובע את חבירו בדין ויודע מראש שיפסיד ומטריחו חנם, יש להסתפק אם חייב בהוצאותיו.

4. מי שמסרב להיענות לתביעה לדין, חולקים הפוסקים אם מחייבים אותו בהוצאות התובע מדינא דגרמי או שאין זה אלא גרמא ופטור, או הדין שקונסים אותו לשלם אפי' אם זה רק גרמא.

5. אם בית הדין נתנו רשות להזמין את הסרבן בערכאות, סוברים רבים שלדברי הכל חייב הסרבן לשלם לו הוצאותיו. ויש שמפרשים שלדברי האומרים שאין זה אלא גרמא, גם בזה אינו חייב אלא אם בית הדין קבע כך מראש בפירוש. ויש חולקים גם על זה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

- וסוברים שזה הוי גרמא ופוטרים אותו ואין חייב לדעתם לשלם, רק אם הוזמן לבית הדין ולא בא, וזה מדין מיוחד.
6. אדם שאמר לחבירו: "לך ואני אבוא אחרוך לבי"ד" ולא בא, חייב לשלם לו הוצאותיו.
7. וי"א שדין זה תלוי במחלוקת של ר"י וריצב"א בדין גרמא וגרמי.
8. וי"א שזה תלוי במחלוקת של הרא"ש והרשב"א בדין סרבן שלא רוצה לבוא ולהתדיין בבית דין ותבעו בערכאות.
9. הזמין התובע את הנתבע לבית הדין הגדול והנתבע הופיע ואילו התובע לא בא, אם התובע לא המשיך לתבוע אותו פטור לשלם לנתבע את הוצאותיו, אבל אם לאחר מכאן תבע אותו בעירו, חייב לשלם לנתבע את הוצאותיו שגרם לו לבא לבית הדין הגדול חנם.
10. בא התובע והנתבע לא הופיע, יש סוברים שהנתבע חייב לשלם לתובע את הוצאותיו.
11. מי שתובע את חבירו לדין בערכאות שלא ברשות בי"ד והפסיד, חייב לשלם לנתבע הוצאותיו שהוציא כדי להינצל מתביעתו.
12. בעל שהגיש תביעה נגד אשתו שתחזור אליו ושם לא תחזור יפטור אותו ממזונותיה והוא יגיש בקשה להתיר לו לשאת אישה אחרת, הרי זו תביעה רגילה, ואף אם מפסיד בדין לא מחייבים אותו בהוצאות המשפט.
13. בעל שהבטיח לתת גט לאשתו וקבעו לו זמן ולא בא, חייב בהוצאות שנגרמו לה.
14. חתן שהבטיח לבוא ליום מסוים ולא בא ונגרמו הוצאות לכלה, י"א שחייב לשלם לה כל ההוצאות.
15. אישה שהגישה תביעה נגד בעלה שאינו משלם לה מזונותיה והוציאה הוצאות על כך, כגון: שכר עדים, עו"ד וכדו', יתכן שהוא חייב להחזיר לה הוצאותיה לא מדין הוצאות אלא מדין מזונות.
- בבית הדין הרבני האזורי נתניה תיק מס' 880493/3, בהרכב הדיינים הרבנים הגאונים מ' עמוס ש' פרדס, א' ינאי, דן בית הדין לגבי בעל שהגיש תביעה, אותה בית הדין הגדיר כקנטרנית, וכך כתב שם הרב פרדס:

במקרה דנן מצד אחד התביעה הוכחה כריקנית ונטולת יסוד. בית הדין אף התרה בתובע והבהיר לו כי אין כל עילה לתביעתו ומוטב שימשיך את תביעתו ואף יתכן שיושתו עליו הוצאות כבדות. הוא אף חויב להפקיד לשם כך בקופת בית הדין סך 10,000 ₪. אולם הוא העדיף לאחר חשיבה של כמה ימים להמשיך בתביעתו ולדבוק בגרסתו. מצד שני התובע השקיע כספים לצורך ייצוגו בתיק. הוא אף הפקיד את הסכום הנ"ל בקופת בית הדין, עניין שייתכן ומגלה כי התובע מאמין בתביעתו וסבור או מעצמו או שכך נאמר לו ע"י גורמים אחרים שתביעתו צודקת. אם תביעתו באמת אינה קנטרנית ואינה בכוונת זדון לא ניתן להשית עליו הוצאות. מצד שני ייתכן מאוד שהתובע השקיע כספים בכוונת זדון, ונטל סיכוי של רווחים וסיכון של הפסד – ההשקעה כעין "מפעל הפיס", ועל כך אם אמנם כן, יש להשית עליו הוצאות משפט. יצוין בנוסף, שהתובע הגיש את תביעתו החדשה לביטול ההסכם שנה ושלושה חודשים לאחר הגירושי. אם ההסכם מקפח אותו מדוע נזכר כל כך הרבה זמן לאחר אישורו. לפיכך הדעת נוטה שיש לחייבו בחלק מהוצאות המשפט. הוצאת ממון על פי ההלכה נעשית רק בכרירות גמורה כידוע. וצריך עיון.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לעומתו, מסקנת הרוב הייתה שם לחייב הוצאות:

אשר לחיוב בהוצאות, סבורים אנו שיש להטיל על התובע סך 18,000 ₪ הוצאות משפט מהנימוקים שהוזכרו בסוף פסק דינו של חברנו. מדובר בתביעת סרק מראשיתה, ובית הדין הבהיר זאת מספר פעמים במהלך הדיונים שהתנהלו לפנינו ומסיבה זו דרשנו ממנו דמי הפקדה כדי לבחון את רצינות כוונתו. לצערנו הוא לא נרמז בכך, והעדיף להמשיך בהליך עד הסוף.

ועיין במה שכתב פרופסור אליאב שוחטמן, (סדר הדין בבית הדין הרבניים עמודים 392-393) בהסבר ההגדרות במדיניות ההלכתית, לפיה אין חיוב לשלם הוצאות על מי שהפסיד בדינו. וז"ל שם:

הלכה זו יסודה בהנחה, כי עניינם של שני בעלי הדין הוא להגיע לחקר האמת, כדי שאף אחד מהם לא יהיה גולן. אם אין בעלי הדין מסוגלים להגיע בעצמם לחקר האמת, אלא עליהם להיזקק לבירור משפטי, אין כל סיבה לחייב את מי שיצא חייב בדין בתשלום ההוצאות, שהרי לכתחילה היו כל הצדדים מעוניינים בבירור העניין בדרך זו, והיה זה אפוא עניינם המשותף. הנחה זו מיוסדת על הנחה נוספת, ולפיה שני בעלי הדין אינם יודעים אמנם, באמת ובתמים, מי ביניהם צודק, או בלשון אחרת: כל אחד מהם סבור, באמת ובתמים, שהצדק עמו. שאם לא כן, דהיינו אם אחד מביניהם יודע שאינו צודק, וכי הוא אמנם חייב לחברו, אחרי שאין לו כל עניין בקיום ההידינות בפני בית דין וכל מגמתו היא רק להתחמק מתשלום החוב. כשאין מדובר על סירוב להידיין ולא על התנהגות שיש עמה תרמית וכיוצא בזה, וכאשר אין בעל הדין נושא באחריות מדין לך ואני אבוא אחריו, גישתו היסודית של המשפט העברי היא שאין מקום לחייב בהוצאות. הטעם לכך הוא, שרואים בעל דין שהוציא הוצאות כמי שהוציא לתועלתו, ולפיכך אין חברו חייב לשפותו.

בנסיבות כאלו, כשכל אחד מבעלי הדין פועל בכנות, היינו שהתובע אכן סבור שהנתבע חייב לו, והנתבע אכן סבור שאינו חייב מאומה, אין הם נחשבים למזיקים אם כתוצאה מן התביעה נגרמות הוצאות לצד שכנגד, שכן אין אדם נחשב למזיק אלא כאשר הוא עושה מעשה שאסור לו לעשות, אבל כאשר הוא פועל כדין – אין לראותו כמזיק, ולכן הפטור מתשלום הוצאות משפט במקרה זה אינו רק מחמת הכלל הקובע שגרמא בנוזיקין פטור, אלא מחמת העובדה שאין זה מעשה נזק כלל.

פסיקתה

מכלל הדברים שהבאנו לעיל עולים מספר כללים ברורים בפסיקת הוצאות משפט:

- א. אין לחייב פסיקת הוצאות אלא בהוצאות סרבן לבוא לבית הדין וכדומה.
- ב. בהגשת תביעה קנטרנית – הדעות חלוקות.
- ג. גם במקרים שבתי הדין חייבו הוצאות היו אלה מקרים חריגים בהם בית הדין קבע כי הגדרת התובע ודאית כבעל רצון להזיק לצד שכנגד.

במקרה דנן, לא התברר לנו כי מטרת הבעל בתביעת שלום-בית הייתה ע"מ להזיק בגרמת הוצאות מיותרות. זכותו הטבעית והמשפטית של כל צד לרצון ותביעת שלום-בית עומדת בעינה ואינה מתבטלת אפי' אם חתם על הסכם גירושין כל זמן שלא אושר ע"י גורם משפטי מוסמך.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ולכן לדינא אין לחייב בנדון זה את הבעל בהוצאות שנגרמו לאישה מתביעתו לשלום-בית.
מותר לפרסם בהשמטת פרטים מזהים.
ניתן ביום ו' בניסן התשע"ז (2.4.2017).

הרב אברהם שמן – אב"ד